

ОСНОВИ ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Родак С. М., директор Львівського училища фізичної культури, відмінник освіти України, Почесний працівник фізичної культури і спорту

1. Загальна інформація

На сьогодні в Україні функціонує 18 спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю (далі — навчальний спортивний заклад). Серед них 9 училищ фізичної культури, 3 училища олімпійського резерву, 4 ліцеї-інтернати спортивного профілю, 2 загальноосвітні школи-інтернати спортивного профілю. За географічною ознакою 7 закладів знаходяться на сході України (м. Харків — 3, Дніпропетровськ, Донецьк, Луганськ), 5 — в центрі країни (м. Київ і Київська обл.), 3 — на півдні (м. Херсон, Миколаїв, Сімферополь), 3 — на заході (м. Львів, Рівненська обл. — 2). За відомчою приналежністю: училища фізичної культури та ліцеї-інтернати спортивного профілю (13 закладів) підпорядковані місцевим органам управління освітою й відповідно Міністерству освіти і науки України; училища олімпійського резерву та школи-інтернати спортивного профілю (5 закладів) — органам управління фізичною культурою і спортом.

У зазначених навчальних закладах 35 видами спорту займаються 5,4 тис. перспективних спортсменів. У розрізі індивідуальних літніх олімпійських видів спорту ситуація виглядає таким чином:

Вид спорту	К-сть відділень	Спортсменів
Легка атлетика	15	746
Боротьба вільна	9	331
Плавання	7	294
Веслування на байдарках і каное	8	236
Важка атлетика	8	207
Боротьба греко-римська	9	184
Веслування академічне	4	184
Гімнастика спортивна	8	180
Бокс	9	159
Дзюдо	7	145

Велоспорт	7	142
Фехтування	3	120
Стрільба з лука	3	52
Стрільба кульова	2	49
Синхронне плавання	2	45
Гімнастика художня	3	40
Стрибки у воду	2	35
Акробатика спортивна	2	28
Стрибки на батуті	2	24
Вітрильний спорт	1	13
Сучасне п'ятиборство	1	12
Триатлон	1	5
Разом	113	3231

У розрізі ігрових олімпійських видів спорту:

Вид спорту	К-сть відділень	Спортсменів
Футбол	13	855
Волейбол	8	279
Гандбол	6	236
Баскетбол	7	210
Водне поло	2	83
Настільний теніс	3	40
Хокей на траві	1	18
Бадмінтон	1	17
Разом	41	1738

У розрізі зимових олімпійських видів спорту:

Вид спорту	Кількість відділень	Спортсменів
Лижні гонки	3	50
Біатлон	2	40
Санний спорт	1	14
Шорт-трек	1	11
Фрістайл	1	8
Разом	8	123

У 13 навчальних спортивних закладах існує додатковий контингент учнів, в який зараховано 287 осіб з тих видів спорту, які не увійшли в план спортивної спеціалізації.

Свою діяльність навчальні спортивні заклади здійснюють відповідно до Положення про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 1999 р. №2061. Відповідно до цього положення навчальні спортивні заклади є складовою частиною системи освіти України і мають за мету підготовку спортсменів високої кваліфікації — резерву до національних збірних команд з відповідних видів спорту. Види спорту (спортивна спеціалізація), з яких провадиться підготовка спортсменів у навчальних спортивних закладах, затверджується спільним наказом Міністерства освіти і науки України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, як правило, на олімпійський цикл.

Основні завдання навчальних спортивних закладів:

- пошук і відбір спортивно обдарованих дітей та молоді;
- організація інтенсивного та високоефективного навчально-тренувального процесу, забезпечення участі учнів і студентів у змаганнях;
- створення учням і студентам сприятливих умов для поєднання інтенсивних тренувань з навчанням, відпочинком, відновленням сил і енергії;
- підготовка спортсменів, які здатні успішно виступати на престижних міжнародних змаганнях;
- запровадження системи неперервної та ступеневої освіти для обдарованих і висококваліфікованих спортсменів;
- проведення профорієнтаційної роботи зі спортивною молоддю.

Для виконання своїх основних завдань навчальні спортивні заклади організують з учнями та студентами навчально-тренувальні заняття відповідно до типових навчальних планів з видів спорту, які затверджуються Міністерством освіти і науки України та Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, проводять навчально-тренувальні збори, беруть участь у централізованих навчально-тренувальних зборах збірних команд України різних вікових груп, всеукраїнських і міжнародних змаганнях, у тому числі, і за кордоном, створюють спортивно-оздоровчі табори.

Спортивні відділення навчальних спортивних закладів можуть бути базовими для комплектування і підготовки збірних команд України різних вікових груп для участі у міжнародних змаганнях:

чемпіонатах світу та Європи, європейських молодіжних олімпійських фестивалів, Всесвітніх гімназіадах, Юнацьких олімпійських іграх тощо.

Навчальні спортивні заклади можуть входити до існуючих або утворювати з іншими навчальними закладами, спортивними організаціями навчальні, навчально-наукові, спортивні комплекси для організації неперервної ступеневої освіти та підготовки спортсменів вищих категорій.

Учніський склад загальноосвітніх спеціалізованих навчальних спортивних закладів комплектується із спортивно обдарованих дітей, підлітків, які проживають переважно в даному регіоні та пройшли попередню підготовку в дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ), спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву (СДЮШОР), інших дитячо-юнацьких спортивних закладах. Студентський склад училищ спортивного профілю (училищ фізичної культури та олімпійського резерву) комплектується з числа обдарованих спортсменів, які є, як правило, в резерві, кандидатами або членами національних збірних команд України. Всі питання прийому до навчальних спортивних закладів вирішує приймальна комісія закладу, до складу якої входять провідні фахівці території, на якій розміщено заклад.

2. З історії питання

Перші загальноосвітні школи-інтернати спортивного профілю в Радянському Союзі з'явилися у 1966 році. Цього ж року в Україні у м. Києві була створена Республіканська загальноосвітня школа-інтернат спортивного профілю, яка підпорядковувалася безпосередньо Міністерству народної освіти УРСР. У 1971 році були створені обласні загальноосвітні школи-інтернати спортивного профілю у мм. Харкові, Львові, Ворошиловграді (тепер Луганськ), далі у Дніпропетровську, Києві (міське), Броварах, Миколаєві, Харкові (№2), Херсоні тощо.

Практика роботи спортінтернатів у часи Радянського Союзу показала, що основним недоліком в їхній діяльності було те, що після закінчення загальноосвітньої школи переважаюча частина перспективних спортсменів губилася в період переходу від юнацького до молодіжного та дорослого спорту: хтось внаслідок особливостей свого біологічного розвитку, хтось через побутові чи життєві обставини, хтось, вступивши на навчання до вищих навчальних закладів. Жоден вищий навчальний заклад, в тому числі фізкультурного профілю, не мав тих умов, необхідних для підготовки спортсменів високої кваліфікації, які були у спортінтернатах: інтернавання, посиленого п'ятиразового

харчування, режимів навчання, погоджених із завданнями тренувального процесу, необхідних і достатніх асигнувань на спортивну підготовку, участь у навчально-тренувальних зборах і змаганнях, наявність кваліфікованих тренерських кадрів тощо. Тому у відповідності до Постанови Ради Міністрів СРСР від 25 березня 1986 р. № 382 «Про заходи по підготовці радянських спортсменів до Олімпійських ігор 1988 і 1992 років» робиться перша спроба внести зміни у діяльність спортінтернатів і вони переводяться на дванадцятирічний термін навчання. Спільним наказом Міністерства освіти СРСР і Державного комітету СРСР з фізичної культури і спорту від 6 серпня 1986 р. № 175/520 затверджується нове Положення про середню загальноосвітню школу-інтернат спортивного профілю, за яким випускникам шкіл такого типу присвоюється кваліфікація за професією і видається диплом про середню спеціальну освіту. Поруч із загальноосвітніми предметами у навчальний план вводяться спеціальні дисципліни: лікарський контроль, гігієна і спортивний масаж, основи спортивного тренування, психологія, педагогіка, тренерська практика тощо. Далі, на виконання Постанови Ради Міністрів СРСР від 5 грудня 1988 р. № 1385 спільним наказом Державного комітету СРСР по народній освіті та Державного комітету СРСР з фізичної культури і спорту від 27 січня 1989 р. за № 48/36 загальноосвітні школи-інтернати спортивного профілю реорганізуються в училища олімпійського резерву. Наказом Держкомспорту СРСР та Держкомосвіти СРСР від 7 червня 1989 р. за № 232/469 було затверджено Положення про училище олімпійського резерву, відповідно до якого ці навчальні заклади стають середніми спеціальними і покликані забезпечувати підготовку кваліфікованих фахівців зі спорту та кандидатів у збірні команди країни. За училищами зберігається порядок їх підпорядкування, фінансування та матеріально-технічного забезпечення, існуюча наповнюваність класів, умови оплати праці керівних, педагогічних та інших працівників, а також чинні умови матеріального забезпечення учнів. Термін навчання в училищах було збільшено до 6 років: 4 роки у загальноосвітній школі-інтернаті, яка стала складовою частиною училища, і 2 роки безпосередньо в училищі для здобуття кваліфікації «Тренер по спорту» за спеціальністю «Фізична культура». Термін навчання членів збірної команди СРСР міг бути продовжений. Випускники училищ, які отримували диплом про середню спеціальну освіту, могли зараховуватись на другий курс інститутів фізичної культури за співбесідою (лист Держкомспорту СРСР від 08.05.1990 р. № ВВ-42/1350).

Наказом Міністерства освіти України від 16 червня 1992 р. № 42 училища олімпійського резерву системи освіти України перейменовуються в

училища фізичної культури, а наказом від 27 листопада 1992 р. № 197 затверджується Тимчасове положення про вище училище фізичної культури. Відповідно до цього Положення училище фізичної культури стає вищим навчально-виховним закладом I рівня акредитації, яке забезпечує підготовку кадрів за спеціальністю «Фізична культура» з присвоєнням кваліфікації молодшого спеціаліста «тренер по спорту» і готує спортивний резерв збірним командам України. На правах структурного підрозділу до складу училища входить загальноосвітня школа другого і третього ступенів (основна і старша). Училище забезпечує цілорічні заняття з різних видів спорту відповідно до навчальних планів, за ним знову ж таки зберігається чинний порядок матеріально-технічного забезпечення, умови оплати праці керівних, педагогічних та інших працівників, діючі умови матеріального забезпечення учнів. І врешті, Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 1999 р. № 2061 затверджується Положення про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю, яке чинне і сьогодні.

Відповідно до цього Положення, а також Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту» та Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65, училища фізичної культури увійшли в систему вищих навчальних закладів I—II рівня акредитації, зберігши у своїй структурі загальноосвітні школи-інтернати спортивного профілю. Такі підходи дозволили утримувати перспективних спортсменів в умовах інтенсивного тренування (фактично постійно діючого навчально-тренувального збору без відриву від навчання) впродовж 7—8 років, вирішити давню проблему радянського дитячо-юнацького спорту, замкнути систему підготовки від спортсмена-розрядника до члена національної і олімпійської збірної команди України. Так, з числа 245 учасників Ігор XXVIII Олімпіади у м. Афінах, 115 (47%) пройшли підготовку у навчальних спортивних закладах, 46% медалістів і 66% олімпійських чемпіонів є випускниками цих навчальних закладів.

3. Проблеми діяльності

1. В Україні не відпрацьована система резервного олімпійського спорту. У роботі структур, які займаються підготовкою резерву до збірних команд України (ДЮСШ, СДЮШОР, навчальні спортивні заклади, ШВСМ), мають місце дублювання та підміна функцій, а повсякчас і конфлікт інтересів, не розмежовані завдання, не визначені рівні підготовки і не відлагоджена система пере-

дачі перспективних спортсменів з одного рівня підготовки на інший. Компетентними органами не відслідковується оптимальне співвідношення спортсменів, які у навчальних спортивних закладах спеціалізуються в різних видах спорту, відносяться до різних вікових груп, статі тощо, не складені списки перспективних молодих спортсменів та базові осередки з підготовки до різноманітних офіційних молодіжних і юнацьких міжнародних змагань, кількість яких постійно зростає: чемпіонатів та Кубків Європи, світу, Європейських молодіжних олімпійських фестивалів, Всесвітніх гімназій, юнацьких Олімпійських ігор. З більшості може медалоємних олімпійських видів спорту кількість спортсменів, які займаються у навчальних спортивних закладах, є недостатньою. Так, зокрема, з плавання (32 види олімпійської програми) у цій формі підготовки резерву задіяно 294 особи, веслування академічного (14 видів) — 184, боксу (12) — 159, дзюдо (14) — 145, велоспорту (16) — 142, фехтування (10) — 120, стрільби кульової (11) — 49, бадмінтону (5) — 17, вітрильного спорту (11) — 13, тхеквондо (8), тенісу (4) — жодного. Кількісний склад контингенту спортивних відділень окремих навчальних спортивних закладів не виправдано розпорошується і не дозволяє провадити багаторічну роботу з підготовки перспективних спортсменів — резерву до національних збірних команд України. Зокрема, як можна організувати системну роботу, коли відділення боксу, дзюдо, гімнастики художньої, боротьби греко-римської, фрістайлу у Миколаївському училищі фізичної культури, боксу, велоспорту у Луганському, боксу у Березнівському ліцеї-інтернаті спортивного профілю, лижних гонок у Київському обласному ліцеї-інтернаті фізичної культури і спорту, шорт-треку у Харківському обласному вищому училищі фізичної культури і спорту нараховують по 4—10 осіб. Невиправдано мало відділень із зимових видів спорту — їх на всю країну лише 8 з контингентом 123 особи.

2. Вкрай застаріло науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів в умовах навчальних спортивних закладів: навчальні програми, плани багаторічної підготовки, методичні рекомендації, відсутні інноваційні підходи та технології. Немає програм навчання та системи підвищення кваліфікації вчительсько-тренерського складу. Відсутній тісний зв'язок з тренерським складом збірних команд України, державними тренерами з видів спорту, науково-дослідними та методичними установами Мінсім'молодьспорту. Не організована робота з обміну досвідом роботи та вивчення іноземного досвіду.

3. Нагальну увагу варто звернути на вдосконалення нормативної бази діяльності навчальних спортивних закладів. Положення про спеціалізо-

ваний навчальний заклад спортивного профілю, затверджене 1999 року до прийняття Закону України «Про вищу освіту» (січень 2002 р.), потребує змін, доповнень і детальнішого трактування. Вже в Положенні про училище олімпійського резерву та Тимчасовому положенні про вище училище фізичної культури було закладено певний юридичний прецедент, коли училища фізичної культури і олімпійського резерву стали своєрідним симбіозом вищого та загальноосвітнього навчальних закладів. З погляду підготовки спортсменів — це ідеальна форма неперервної ступеневої освіти для перспективних атлетів з врахуванням того, що абсолютна більшість училищ працюють у складі навчально-наукових комплексів при вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації. З погляду чинної нормативної бази в галузі освіти це вимагає юридичного вирішення. У зв'язку з майбутньою реформою вищої освіти у світлі положень Болонського процесу вже сьогодні доцільно шукати місце і для навчальних спортивних закладів. На початку це могла б бути форма професійних коледжів із здобуттям випускниками кваліфікації молодшого спеціаліста з врахуванням специфіки роботи навчальних спортивних закладів і подовженим терміном навчання у 3 роки.

У країні не затверджені державні стандарти вищої освіти з підготовки молодших спеціалістів у галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини», зокрема освітньо-професійні програми підготовки фахівців, освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників, кваліфікації спеціальності «фізичне виховання» тощо. Відсутнє науково-методичне забезпечення навчального процесу за спеціальністю: немає підручників, посібників, інших дидактичних матеріалів, методичних розробок. Потребує деталізації та вдосконалення система профільного навчання в загальноосвітніх навчальних спортивних закладах.

4. Вимагають поновлення нормативні документи матеріального забезпечення учнів і студентів. Зокрема, існує нагальна проблема з організацією харчування учнів і студентів в умовах їдалень навчальних спортивних закладів. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2004 р. № 1591 «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах» (додаток 5) передбачає розподіл харчування за енерговитратами тільки для представників 7 видів спорту, тоді як в практиці роботи навчальних спортивних закладів є 35 видів. Відсутнє тлумачення термінів «легка вагова категорія», «середня вагова категорія», «важка вагова категорія». Не розроблене положення про порядок забезпечення учнів і студентів табельною спортивною, змагальною формою, спортивним інвентарем відповідно до сучасних вимог підготовки

спортсменів в окремих видах спорту та вимог міжнародних спортивних федерацій. Не затверджені типові штати спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. У практиці роботи навчальні спортивні заклади користуються типовими штатами загальноосвітніх шкіл-інтернатів, затверджених у 70-х роках минулого століття, та штатними одиницями, доведеними до закладів (тоді — загальноосвітніх шкіл-інтернатів спортивного профілю) ще в радянський період. Закладені певні протиріччя в порядок стипендіального забезпечення учнів училищ фізичної культури, а питання стипендіального

забезпечення учнів загальноосвітніх навчальних спортивних закладів за прикладом середніх спеціальних музичних шкіл-інтернатів та середніх художніх шкіл не вирішені в принципі.

5. Кардинального покращення вимагає матеріально-технічна база навчальних спортивних закладів. Сьогодні жоден заклад, за винятком хіба що Республіканського вищого училища фізичної культури, не забезпечений спортивною базою відповідно до його спортивної спеціалізації. На часі прийняття окремої державної програми «Спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю».

Нова книжка

X98

Худолій О.М.

Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник. У 2-х томах. — 4-е вид., випр. і доп. — Харків: «ОБС», 2008. — Т. 2. — 464 с: іл.
ISBN 966-7858-55-1.

У навчальному посібнику розглянута методика викладання гімнастики в школі і ДЮСШ, а також методика організації і проведення змагань зі спортивної гімнастики.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання вищих педагогічних навчальних закладів III—IV рівня акредитації та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.

X98

Худолій О.М.

Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник. У 2-х томах. — 4-е вид., випр. і доп. — Харків: «ОБС», 2008. — Т. 2. — 464 с: іл.
ISBN 966-7858-54-5.
ISBN 966-7858-56-1(II).

У навчальному посібнику розглянута методика викладання гімнастики в школі і ДЮСШ, а також методика організації і проведення змагань зі спортивної гімнастики.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання вищих педагогічних навчальних закладів III—IV рівня акредитації та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
(лист № 14/18.2—1928 від 17.11.03)